ناسنامە كوشندەكان

چەند خوێندنەوەیەك بۆ زمانی چەمك و بە جیهانیبوون

عەبدولموتەلیب عەبدوڵلا

یەكێك لە گرفتە سەرەكییەكانی مرۆڤ ئەوەیە نەتوانێ لە ئێستای خۆیدا بژێت، نەتوانێ بچێتە زەمەنی خۆیەوەو لە ئێستای خۆی تێبگات، نەتوانێ بە شێوەیەكی مۆدێرن لەگەڵ ئێستای خۆی مامەڵە بكات، ئەوەش وەك چۆن بە جیهانبینیی و بابەتەوە پەیوەستە، بەدیوەكەی دیكەش بە زمانی چەمك و عەقلانییەتەوە دەلكێ.

واتە ئەگەر لە نەبوونی جیهانبینیی و بابەتبوون بەمانا هابرماسییەكەی فیكر بكەوێتە فەرامۆشییەوەو سەربەخۆیی و ئازادی خۆی لەدەستبدات و نەتوانێ پارێزگاری لە خۆی بكات، لە بێ ئاگابوونەوە فیكری خۆی ون بكات و نەتوانێ ئامادەیی خۆی بنوێنێ، ئەوە وەك بابەتیش خۆی لە شێوەی دال دەكێشێ، واتە لەبری ئەوەی وەك بكەر دەربكەوێت، وەك رەمز ئامادە دەبێت، ئامادەیی رەمزییانەش دەكەوێتە سەرووی واقیع و پانتاییەكانی دەلالەتەوە، هەمیشە كردەو ئاگایی عەقلی دووچاری لەتبوون دەكات، لە رێگەی ئەو لەتبوونەشەوە نامۆیی لە دایك دەبێ، یان بە مانایەكی دیكە پەیوەندییە ئەكتیفەكانی تاك و گروپەكان دەكەوێت, بە دیوەكەی دیكەش عەقلانییەت بەرەو ئەگەرە نێگەتیفەكان دەبێتەوە.

ناسنامەو جیاوازییەكان

مەسەلەی ناسنامە یان شوناس ئەمڕۆ لە تەگەرەو ئیشكالییەتێكی گەورەی فیكری و مەعریفیدا خۆی هەڵدەگرێتەوە یان بە مانایەكی دیكە پرسیارێكە بە پێی بارودۆخ و شوێن و ساتە وەختی پرسیاركردن و بەرژەوەندییە جۆراوجۆرەكان و ئاگایی و رۆشنبیریی و جیهانبینییە جیاوازەكان گۆڕانی بەسەردادێ، بەو مانایەش وەك ((جابری)) دەڵێ: پرسیاری ناسنامە هەمیشە پرسیارێكە لەبەرامبەر ئەویدی، یان بە مانایەكی دیكە ئاستی رۆشنبیری كۆمەڵگاو ((ئەویدی)) لە ئێستاو ساتەوەختی ئێستادا سنورەكانی دادەڕێژێ، كەواتە لێرەدا بە ناسنامە جۆرێك لە جۆرەكان تەئكید لە (من) و هێزی (من) و بەرخودان و پەرچەكرداری (من) دەكاتەوە.

((جابری)) هەوڵدەدات لە رێگەی تێربوون لە خودو چوونە نێو مێژوو لە بەرامبەر ئەویدی ناسنامەو شوناس بەرزبكاتەوە[1]، ئیشكالییەتی ئەو تێزەش بەرەو ئیشكالیەتی بیركردنەوەی (دێكارت)یمان دەبات، راستە (دێكارت) ناڵێ بیركردنەوە بەمندا دەڕوا, بەڵكو دەڵێ ((من بیردەكەمەوە)) فەلسەفەی دێكارت فەلسەفەی رۆح و بونەوەر نییە، بەڵكو فەلسەفەی خود و بوونە، بەومانایەش دنیای دێكارت

نە دنیای سروشتەو نە دنیای رۆح، بەڵكو دنیای مرۆڤە، مرۆڤێك كە گومان دەكات، بەڵام ((ئەدمۆند هوسرەل))ی ئەڵمانی هات تاكو بە فینۆمینۆلۆژییەكەی لە بارمتەی ((خواوەند)) رزگارمان بكات، لە بری ئەوەش كۆمەڵێك ئەزموونی خودی، یان كۆمەڵێك خود، خودێكو خودی ئەویدیكەی هێنایە ئاراوە، هەروەها هۆسرەل ماهیەتی كۆتایی خستە نێو دووكەوانەوە، واتە وازی لە لێكۆڵینەوە هێناو تەئكیدی لەسەر پێكەوە ژیانكرد، یاخود ئەزموون كە ئاگایی خودی تیایدا وجوی هەبێت.
ئەگەر فەلسەفەی دێكارت بڵێ: بە كەفالەتی خواوەند ئەوەی دەیبینم، هەروەك خۆی دەیبینم، ئەوە فینۆمینۆلۆژیای هوسرەل دەڵێ: من بیردەكەمەوە، تۆ بیردەكەیتەوە، ئێمە گشتمان بیردەكەینەوە، ئەوەی لێرەدا گرنگ دەكەوێتەوە بۆ ئەزموونەكانمان پێكەوە ژیانە، كەواتە وازهێنان لە فەلسەفەی خود، هەوڵدانە بۆ فەلسەفەیەك كە بكەر دەوری سەرەكی تیا وازی نەكات، ئەو فەلسەفەیەی كە واز لە خود دەهێنێ لە چەمكی ((ئەپستمی)) فوكۆو چەمكی فەلسەفەی بێ سێنتەری ((دریدا)) دەبینین[2].بەمانایەكی دیكەش لە چەمكی جیاوازییدا خۆی هەڵدەگرێتەوە كە راستەوخۆ دژی فەلسەفەی ناسنامە بە مانا تەقلیدییەكەی دەكەوێتەوە، یان بە مانا((هیگل)) یەكەی چونكە ((هیگل)) گرینگترین فەیلەسوفی فەلسەفەی تاك ناسنامەیە. بەرامبەر ئەو فەلسەفە تەقلیدییەش ئەمڕۆ مرۆڤ كۆمەڵێك پێوانەی بۆ ناسنامە هەیە، نەك بەو مانایەی كە خاوەنی چەندین ناسنامەیە، بەڵكو بەو مانایەی كە ناسنامە لە چەندین رەگەز پێكهاتووە، كەواتە ناتوانین ناسنامە پارچە پارچە بكەین، بەڵام هەر مرۆڤێك بڕیارێكی تایبەتو جیاوازی لە ناخەوە هەڵگرتووە، ئەو جیاوازییەش جەستەیی نییە، بەڵكو مرۆڤانەیە، نە ئەتنیو نە ناسیونالیست ناتوانێ بیشێوێنێ، ئەو ویژدانە بەمانا تەقلیدییەكە رۆحانی دەكەوێتەوە، ئەو ویژدانە زیندووە هیچ كاتێك بەهۆی خەسڵەتی جەستەیی، یان مۆری پەنجەو مێژووی لە دایكبوونو ناوو رەنگو درێژیو كورتی باڵا لەكەدار نابێ، ئەو ویژدانە زیندووە هیچ كاتێك نە بە تۆمارە رەسمییەكانەوە بەندە، نە بە ئینتیمای كۆمەڵایەتیو سیاسیو خێڵو گوندو كۆڵان.... راستە هەر یەكێك لەو رەگەزانە مانای خۆی هەیە، هەروەها ئەگەرچی گەلێك تاوان ((ئایینی، ناسیونالیستی، ئەتنی....)) بەناوی ناسنامە ئەنجام دەدرێ، راستە بەشێكی ئەو تاوانانە بە زاڵبوونی رەگەزێك لە رەگەزەكانی ناسنامە بەندە، بەڵام جیاوازییەكان وەك ویژدانی زیندوو، یان بەمانایەكی دیكە چەمكی جیاوازی، ئەو نیشانەیە كە دەكەوێتە دەرەوەی رەگەزەكانەوە، بە پرشنگی خۆی هەموو رەگەزەكان رووناك دەكاتەوە. بەو مانایەش نە چەمكی جیاوازیو نەچەمكی ویژدان لە نێو گشتێكی نوێدا كۆتاییان پێنایەت، ئەگەر چەمكی جیاوازی لە سیستەمی پلۆرالیدا بژیت، ئەوە چەمكی ویژدان چەمكێكی مرۆڤخوازانەیەو بەردەوام خۆی نوێ دەكاتەوە، ئەگەرچی وەك چەمكێكی تەقلیدی پەیوەست بەترادیسۆنەكان دەبینرێ، بەڵام ئەگەر لەو مانا تەقلیدییەی بكەینەوە، دەبینین وەك نیشانەیەكی ناوەوەی مرۆڤایەتی ناشێ بۆ تاقە پێناسەیەك كورتی بكەینەوە، وەك چۆن ناشێ بە تەنها بە ئایینو ئەتنی نەتەوەیەكی دیاریكراو پەیوەستی

بکـەین و بـە زەمـەنێکی دیـاریکراو بەنـدی بکـەین، کەواتـە دەشـێ چـەمکی ویـژدان سـەرەڕای مانـا تەقلیدییەکانی لە نزیک چەمکی جیاوازیدا پرۆسیسە بکرێت و ماناکانی خۆی دەوڵەمەند بکات.

لای هەندێ ناسنامە نیشتمانە، لای هەندێکی دیکە ئایینە، بەڵام هیچ ئینتمایەك بە شێوەیەکی رەها باڵادەسـت نییـە، هـیچ هەڕەشـەك ناتوانـێ ویـژدانی زینـدووی مرۆڤایـەتی و جیاوازییـە مرۆییـەکان لەکەدار بکات، ئەوەش ئەگەر لەلایەك پـەیوەنی بە ئیرادە هـەبێت، ئـەوە لەلایـەکی دیکە پەیوەندی بە پلۆرالییەتـەوە هەیـە، وەك چـۆن هـیچ رەگـەزێك لـە رەگـەزەکانی ناسـنامە ناتوانـێ ویـژدانی زینـدوو بڕەوێنێتەوە، بەهەمان شێوەش ناتوانێ چەمکی جیاوازی بخاتە دواوە.

کەواتـە چـەمکی ناسنامە ئـەمڕۆ بۆ مانـا تەقلیدییـەکان ناگەڕێتـەوە، بەڵکو لـە میـانی جیاوازییەکانـدا خـۆی هەڵـدەخات پشـت بـە عەقڵانییـەت و مانـا هاوچـەخەکانی فیکـرو مەعریفـە دەبەسـتێت سـەرەڕای ئەوەش پەیوەندیی خۆی لەگەڵ چەمکەکان بە شێوەیەکی دیکەی مۆدێرن پەرە پێدەدات، واتـە لەگـەڵ گـۆڕانی زەمـەن ناسـنامەش دەگـۆڕێ، وەك چـۆن هەڵسـوکەوتەکانمان بـە قـووڵی دەگـۆڕێن، ویـژدانی مرۆڤانەش لەگەشەکردندایە، لەگەڵ جیاوازییەکانیشدا چەمکی ناسـنامە رەگـەزە زینـدووەکانی خـۆی بەشێوەو مـەیل و وێنـە جیاجیـاوە دەخاتـە روو، هەرلەوێشـەوە پەیوەسـتبوونی مرۆڤانـەمان بـە واقیـع رادەگەیـەنینن کەواتـە پەیوەسـتبوونی مرۆڤانـەمان بـە واقیـع بەدیوەکـەی دیکـە بـەدەر نییـە لـە پەیوەستبوون بە زمان، ئایین، رەگەز، چین، ناسیونال.. هتد، بەڵام وێـڕای جیاوازییـەکان چۆن لـەو هەموو شتانە نزیك دەبینەوە، چۆن دەتوانین هارمۆنیەتێك لەگەڵیاندا دابمەزرێنین؟.

چەمکی ویژدانی مرۆڤانە بەهیچ شێوەیەك تەعبیر لە فۆرمی گشتگیری ناکات، وەك چـۆن دەلالـەت لـە کوشـتنی جیاوازییـەکان ناکـات، چـونگە وەك گوتمـان چـەمکێکە بـەردەوام گەشـە دەکـات، ژیـانیش بەردەوام جیاوازی دەخاتەوە، هەموو یەکێك بە جۆرێك لە جۆرەکـان لەویدیکـە جیایـە، هەرکەسـێ بـە ناسنامەی ((ئاوێتە))ی خۆیەوە پەیوەستە، بەومانایەش ناسنامە شتێ نییە هەتا هەتایە لەگەڵتدابێ، بەڵکو رەنگە بگۆڕێت بۆ نموونە: ئەو رەگەزانەی هەر لە منداڵییەوە بە ناسـنامەکانمانەوە لکـاون، هـەر لە رەنگی قژ، پێسـت، رەگـەز، سیفەتی جەسـتەیی.... هتـد، ناشـێ تـەواو سروشـتی بـن، بـۆ نموونـە: ((رەگەز)) یان بەشێك لـە چـەمکی ((رەگـەز)) دەوروبـەر پێتدەبەخشـێ بـەپێی شـوێنکات و تێڕوانین بۆ رەگەز واتای رەگەز دەگۆڕێ، رەنگە لە کۆمەڵگایەکی دواکەوتوو رەگەزی ((مێ)) هەرگیز بەشێوەیەکی مێیانە نەژی، یان رەنگە قولەڕەشـێ لـە ئەفەریقیا هـەمان ناسنامەی قولەڕەشـێ نـەبێ لـە ئـەوروپای سپی پێستدا، ئەوە دەلالـەت لـەوە دەکات کە هەریـەکێك لـەو سیفەتانە بۆ نموونـە: کـورتی، درێـژی، رەشـی، سـپی، رەنگـی چـاو، هـەژاری، بێبـاوکی، شـەلی، گـۆجی... هتـد هـەموو جیاوازییـەکانی دیکـە دەسـتیان لەدروسـتکردنی بەشـێك لـە رەفتـارو بیـروڕاو هیـواو ئـاوات و ئامانجەکانـدا هـەبێ، وەك چـۆن بەدیوەکەی دیکەش دەستیان لە دروستکردنی چەمکی جیاوازییەکانیشدا هەیە.

ئەگەر سەیفەتە جیاوازەکان، یان هەندێك لەو سیفەتە جیاوازانە ببنە هۆی بەرجەستەبوون، یان برینداربوون، هەریەکێکیش لەو بەرجەستەبوونو برینانە ببنە هەڵوێستێك بەرامبەر ئینتماکردن، ئەوە چەمکی جیاوازییەکان ئاسۆیەکی کراوەو ئازادانەتر بۆ ئینتماکردن والآدەکا، هەرلەوێشەوە چەمکی پێکەوە ژیانو مافی تاك هەڵدەگرینەوە.

هەڵوێستی سیفەتە جیاوازەکان بەرامبەر ئینتماکردن وێنەیەك دەکێشیێ، رەنگە هەندێ جار ئەو وێنەیە بەرەو ترسمان بەرێت، هەندێجار بەرەو بەرگریکردنو نەتوانین..هتد، بەشێك لەو وێنانەو بەشێك لەو حیکایەتانە لە یادەوەری جێگیر دەبێ، بەڵام خودی ئەو جێگیربوونە راستەوخۆ پەیوەندی بە ئاگایی کۆمەڵگاو مافی تاكو مەعریفەو دەسەڵاتەوە هەیە، یان بە مانایەکی دیکە پەیوەندی بە واقیعی کۆمەڵایەتیو ئابووریو سیاسییەوە هەیە، لە کۆمەڵگا دواکەوتووەکان ئەو جێگیربوونە دەبێتە بە شێك لە رەفتارو بیروبۆچوون، دەبێتە بەشێك لەو رەمزانەی کە لە نەستدا گل دەبێتەوەو لە کاتی هەڵچوونو حاڵەتە ناسروشتییەکانی مرۆڤ، بەهەمان میکانیزمی بەرگریکردن، یان ترس دەتەقنەوە، کەواتە مەرگەساتەکانی دنیاو تەواوی هەوڵە جەرگبڕاوەکانو شەڕەکانو ئابڕووبردنو تاڵانکردنو هەموو ئەو شتانەی کە بە شەڕو ترسو بێحورمەتکردنی مرۆڤەوە بەندەو دەستیان لە جێگیرکردنی شەڕانگێزیو شێتیو کوشتنو خۆکوشتندایە، بەشێك لە یادەوەری مرۆڤ پێکدەهێنن ((هەرچەندە لەسەرەوە گوتمان بەشێك لەو حاڵەتەو جێگیربوونی پەیوەندی بە دواکەوتنی هۆشیاری کۆمەڵگاوە هەیە)) بەڵام لە بیرمان نەچێت هەموو مرۆڤایەتی بەشێك لەو دڕندایەتییەی تیاهەیە، ئەگەر زۆر کەمیش بێت، هەموو مرۆڤایەتی بەشێك لە ((مستەر هاید)) دەستی بەسەردا دەگرێت، بەڵام گرنگ ئەوەیە بەردەوام ویژدانی مرۆڤانەمان وریا بکەینەوە، زۆرجار ناسنامە کوشندەیی لەپەڕگیری بەرچاو دەکەوێت، بەومانایەش ناسنامە لەبەها مرۆییەکە رووتت دەکاتەوەو هەموو جیاوازییەکان سەردەبڕێتو بەرەو تاك ئینتیمایمان دەباتو ((مستەر هاید)) لە ناوەوەماندا زیندوو دەکاتەوە، هەموو ئەو خوێنڕشتنەی ساڵانەی دوایی، هەموو ململانێ خوێناوییەکان بە دۆسییەکانی ناسنامەوە بەندە، دۆسییە ئاڵۆزو کۆنەکان دەستیان لەو خوێنڕشتنەدا هەیە، زۆرجاریش خوێنڕێژەکان دەبنە خوێنڕژاو.... هتد.

بۆ ماوەیەکی زۆر بەندایەتی وەکو واقیعی ژیان سەیردەکرا، هەتا عەقڵە گەورەکانیش نەیانتوانی چاوێك بەو واقیعەدا بخشێننەوە، کەواتە لێرەوە دەتوانین بڵێین بەشێك لە ناسنامە کوشندەکان ((بکوژەکان))[3] راستەوخۆ پەیوەندییان بە هۆشیاری سەردەمەوە هەیە، هەندێکجار حەقیقەتەکانی سەردەم زوو دەردەکەون، هەندێکجار دوادەکەون، بەڵام گرنگ دەرککردنیانە ، نابێ بەهەمان هەڵوێستی کۆن رووبەڕووی ئەمڕۆ ببینەوە، بەردەوام پێویستە چاو بە شتەکاندا بخشێنینەوە، جیاوازییەکان فەرامۆش نەکەینو ویژدانی مرۆڤانەمان وریا بکەینەوە، رووە تاریکەکەی عەقڵ بە ئیرادەی مرۆڤانەمان زیندەبەچاڵ بکەین، پێویستە بەردەوام چاو بە بەرهەمەکانی مرۆڤو عەقڵو

مەعریفـەدا بگێڕینـەوەو رەخنـەیان لێبگـرینو بـە دوایانـدا بچین، وەك ئـامرازێكی بێلایـەن لـە عـەقڵ نەڕوانین، وەك چۆن پێویستە مرۆڤ لە شێوە رەهاكە داماڵین چونكە لـە پیشت ئـەو فۆڕمـە بـاڵاو رەهـاو پەرگێرانە، لەپشت ئەو جۆرە لـە سێنتەرو گشتگیرییە، شێوازێكی دیكـەی مەعریفەو فیكرو ئەگەرو كۆمەڵێك پرسیاری بێدەنگكراوو نەفیكراوو بە پەراوێزكراو هەیە كە پێویستە بیاندۆزینەوە.

بە جیهانیبوونو ناسنامە

بە جیهانیبوون رستێك پرۆسەی یەكانگیرو تێكچرژاوە، خۆی لـە بزاڤو بیرو سـەرمایەو زانیارییـەكان بەرجەسـتە دەكـاتو هـەر لەوێشـەوە دەلالـەت لـە ئـابووری ئـەلكترۆنیو راگەیانـدنو بوارەكـانی تەلەفزیۆنو ئەو واقیعە دەكات كە لە دەرئەنجامی شۆڕشی زانیارییەكان سەرچاوە دەگرێ.
لە سەردەمی بە جیهانیبووندا ملیۆنان دەبینین لە نێوان جەختكردنی ناسنامەو ونبوونی ناسنامەدا دەژیـن، لـە نێـوان ئوسـولییەتو هەڵوەشـاندنەوەی ئیختیارەكـان، تـەواوخۆیان ونكـردوە، بـەڵام دەبـێ بـزانین كـە بـە جیهـانیبوون وەك گۆڕانكارییـەكی مێـژوویی، یـان بەخشـیش تەكنـەلۆجیا، مەترسـی بایەخەكەی لەسەر چۆنییەتی مامەڵەكردن وەستاوە، كەواتە پێویستە دەرگا لە ناسنامەكان بكەینـەوە پێویستە جیاوازییەكان وەك جیاوازی تەماشا بكەین، دەرگا لە رەگەزەكانی پێناسـە بكەینـەوە، دەبێ بـزانین كـە ویـژدانی زینـدوو لـە فرەڕەنگـی دایـە، یـان بەرجەسـتەكردنی رەنگێـك بەسـەر تـەواوی رەنگەكانی دیكە، یان بەرجەستەكردنی تەنیا رەگەزێك لە رەگەزەكانی ناسنامە، چونكە رەتكردنەوەی ئەویـدی دنیاییـەك وێنـە دەكـات كـە سـتەم تیایـدا بـاڵا دەسـتە، دنیایـەكی تۆتـالیتێر، دنیایـەك كـە پێویسـتی بـە بەرەیـەك لـە سـتەمكارو خوێنرێـژ هەیـە، ئـەمڕۆ ئـەو بیركردنەوەیـە، بیركردنەوەیـەكی میتۆلۆژیانەیـە، بیركردنەوەیەكـە پشتبەسـت بـە حیكایەتـە گـەورەكان، ئـەو جـۆرە لـە بیركردنـەوە راستەوخۆ دەلالەت لە فەرامۆشكردنی جیاوازییەكان دەكات، ئیرادەو هێزی مرۆڤ دەخاتە پەراوێزەوە، راستەوخۆ فەرامۆشكردنی ئیرادەو ئیبداعە.
((ئەمین مەعلوف)) دەڵێت: تاوانێك كە بەناوی بیروڕا دەكرێت، خودی بیروڕاكە تاوانبار نییە، چونكە ((دەق)) كار لە حەقیقەتی دنیا ناكات، تەنها لە دووتوێی بۆچوونی ئێمەوە نەبێت، لەهەرسـەردەمێكدا چەند رستەیەك دەڕوا، چەند رستەیەك كە نایبینین، ئەو لایەنەی كە دەمانـەوێت بەرجەسـتەی بكـەین، ئەگەر بەشێكی پەیوەندی بە زمانی چەمكو رۆشنبیرییەوە هەبێت، بەشێكی راستەوخۆ پەیوەندی بە یادەوەرییـەوە هەیـە، بـەڵام چـۆن دەتـوانین لـەدەرەوەی یادەوەرییەوەیـە لـە رێگـەی دووبـارە فۆرمەلەكردنی پێكهاتـەكانی فیكرەوە خوێندنەوەی جۆراوجۆر ئەنجام بدەین، دەشێ ئەو پرسیارە دەرهاویشتەی ئەو بۆچوونەی ((ئـەمین مـەعلوف)) بـێ كە دەڵـێ: چۆن دەتوانین بڵێین ((پـۆل پـۆت)) پەیوەنـدی بـە ماركسـییەوە نییـە، رژێمـی ((بینۆشـیە)) پەیوەنـدی بەمەسـیحییەتەوە نییـە، پاشـان دەپرسـێ ئایا بە راستی لـە مەسـیحییەت لێكبووردن هـەبووە، مەسـیحییەت رێـزی ئـازادی گرتـووە،

ديموكراسی بووه، با بۆ ئەمە كتێبە مێژووييەكان هەڵدەينەوە. چەمكی ((لێبوردن))[4] پەيوەندی نێوان لێبوردەو لێبوراو دەسەپێنێ، ئەوەی ئەو پەيوەندييەش ڕێكدەخاتەوە جگەلە ((هاوسەنگی)) هێز شتێكی ديكە نييە، واتە چەمكی لێبوردن هيچ كاتێك ڕێزگرتنی ئەو بيرڕايانە ناگرێتەوە كە ناكۆكن لەگەڵياندا، بەڵكو ئێمە لە يەكێك دەبوورين كە ناتوانين ڕێگەی لێبگرين، ئەوەی كە دەشبورێ لاوازە، دەشێ كاتێك بەهێز بێت بە پێچەوانەوە نەبوورێ، دووبارە با كتێبە مێژووييەكان هەڵدەينەوە، چەندين چەوساندنەوەو ئازاردان و كوشتن و بڕين و حورمەت شكاندنی مرۆڤانەمان بەرچاو دەكەوێت كە بەناوی ئايينەوە كراوە، زۆرجاريش پەيوەندی بە ڕەگەزی ئايينەوە نييە، بۆ نموونە حاڵەتی ((ستالينی)) كەدژ بە ئايينە –يان نازييەت كە ڕەگەز پەرستييەو ئايين فەرامۆش دەكات، هەروەها ((ئەمين مەعلوف)) لە كتێبی ((ناسنامە كوشندەكان– چەند خوێندنەوەيەك بۆ ئينتماو بەجيهانيبوون)) پێيوايە پێكەوە ژيانی مەسيحی و موسوڵمانان لێكبووردن دەگەيەنێت، بەڵام لە بيری چووە كە وشەی كاسۆليك لە مانا زمانەوانييە يۆنانييەكەيدا واتای ((سەرتاپاو گشتی و جيهانی)) دەگەيەنێت، پاشان ئەو كاتەی مەيلی ناسيۆنالی لە ئەوروپا لەهەڕەتدابوو ((لێكبووردن)) ملكەچی بەرژەوەندييەكانی ((ناسيونال)) كرابوو.

((تۆماس)) دەڵێت: لێكبووردن لەگەڵ لێكنەبووردن ناكۆك ناكەوێتەوە بەڵكو سەرەوژێركردنيەتی، هەردووكيان جۆرێكن لە زۆرداری و كەڵەگايی، يەكەميان مافی ئازادی و ويژدان بەخۆ دەبەخشێ و دووەم ڕێگا بەخۆدەدا پەردەپۆشی بكات.

دواجار ڕاستە ((ئەمين مەعلوف)) تەرجەمەی نموونە دژەكان دەكات و دووفاقييەتی ((لێكبوردن/دژەلێكبوردن)) دەخاتە ڕوو، بەڵام ئەمڕۆ پرسيار ئەوەيە ئايا ئەو چەمكە لەكام بواردا خۆی دەدۆزێتەوە ئايا ڕاستەوخۆ بە كايە سياسييەكەوە پەيوەست نابێ، پاشان چۆن دەشێ لەدەرەوەی ئيرادەی تاكەوە قسە لە لێبوردن بكەين، چۆن دەشێ جياوازی بارودۆخەكان فەرامۆش بكەين لە بيريشمان نەچێ هێز ((دەوڵەت، نيشتمان، حيزب..)) كاتێ لێبوردن دەخاتە ڕوو، لەهەمان كاتدا دژە لێبوردنيش پراكتيزە دەكات.

كەواتە قسەكردن لە لێكبوردن بۆخۆی دەلالەت لە كەڵەگايی دەكات، ئەوەی جيگای قسەكردنە ئەوەيە كە لەدەرەوەی ((لێكبوردن و لێكنەبوردن)) وەك هاوڵاتی سەيری مرۆڤ بكەين، مامەڵەيەكی مرۆڤيانە لەگەڵ يەكتردا بەئەنجام بگەيەنين، پێويستە هاوڵاتی تەواوی مافەكانی پارێزراوبێ، جا موسوڵمان بێ يان كافر، پرسيار ئەوە نييە كامە ڕەگەز لە ڕەگەزەكانی ناسنامە بۆچوونە ناو ژيان و بەجيهانيبوون بەرجەستە بكەين، بەڵكو پرسيارەكان لە ئيرادەی تاك و ئيرادەی دەستەجەمعييەوە بەرز دەبێتەوە، ئەو پرسيارانەی كە پێشكەوتنی خۆرئاواو دواكەوتنی خۆرهەڵات دەخاتە ڕوو.

خۆرئاواو تاكی خۆرئاوايی ئەو كاتەی كە ئيرادەو خواستەكانی خۆی پراكتيزە دەكرد و بە فۆرمەلەكردنی فيكرو مەعريفەوە خەريك بوو، ئەوكات خۆرهەڵات بە ئاراستەيەكی پێچەوانە

دەڕۆیشت، جیهانی ئەمڕۆ، ئەگەرو ڕووداوەکانی بۆ ساتەوەختی دامەزراندن دەگەڕاندەوە، کاتێك قسە لەوە دەکەین کە خۆرئاوا پێشکەوتووە، بەڵام خۆرهەڵات ((سەلەفیەت)) بێهیوایە، لێرەوەیە کە خۆرئاوا بەو هەموو مێژووە خوێناوییەی بەو هەموو رەگەزپەرستییەی بەو هەموو تۆتێلیتێرو بەو هەموو وێنە نابووتو ناشرینانەیەوە ڕێزی مرۆڤو مافەکانی مرۆڤو ئازادی بەرزدەکاتەوە، بەڵام ئیسلام کەخۆی بە کانگای ژیانو ژیاری دەزانێ کەچی لەوپەڕی پەرگیریدایە، هەر لە سەیرکردنی ئەو مەسەلانەشەوە ئەو پرسیارەمان بیردەکەوێتەوە کە ئایا ئایین دەشێ لەگەڵ مرۆڤ ڕێبکات، گەل چۆن کەوتە ژێر کاریگەری ئایین، شیوعییەت چی لە روسیا کرد، روسیا چی بەسەر شیوعییەت هێنا، ئەو رستانە لە کتێبەکەی ((ئەمین مەعلوف)) ئەوەمان پێڕادەگەیەنێ کەدەشێ هەموو ئیشکالییەتەکان، هەموو جیاوازییەکان بەشداری لە پێشکەوتنی فیکردا بکەن، دەشێ ئەرکی خۆمان لە زەمەنی خۆیدا رابگەیەنین، بەڵام کاتێ دەبێ بۆ ئایین بگەڕێنەوە، ساتەوەختی دامەزراندن، کاتێ سنورێکی سور بۆ شیوعییەت دادەڕێژرێ، کاتێ فیکر دەخرێتە چوارچێوەیەکەوە، مەعریفە بە رەها تەماشادەکرێ، ئیتر تراژیدیاکە دەستپێدەکات، ئیتر بزاڤەکان لە گۆدەکەون، گۆڕانکارییەکان بە بنبەستبوون دەگەن، ئیتر شتێ نییە پێی بگوترێ جیاوازیو فرەڕەنگی، پێی بگوترێ داهێنانو بیروڕای جیاواز، ئیتر لێرەدا هەژاری خوێندنەوەو کەمخوێنی مەعریفە بە دیاردەکەوێت، ئیفلیجبوونی فیکر بەرجەستە دەبێت.

ڕاستە ڕووداوەکانی دنیا دیارنین، بەڵام کۆمەڵگایەکی دۆگماخواز، کۆمەڵگایەکی هەژار بەرامبەر کەمترینو بچووکترین ڕووداوو ئەگەرچی لەدەستدێ، هەرگیز بەرەوپێشچوون پەیوەندی بە ئایینەوە نییە، تۆ ناتوانی بڵێیت خۆرهەڵات ((جیهانی ئیسلامی)) بۆیە پێشناکەوێ چونکە موسوڵمانن و خۆرئاوا بۆیە پێشدەکەوێت چونکە مەسیحییە، بەڵکو پێشکەوتن پەیوەندی بە ئیرادەی تاكو داهێنانو ئیرادەی دەستە جەمعییەوەیە، ئایا مەسیحییەت خۆرئاوای نوێکردۆتەوە، ئایا نوێکردنەوە لەگەڵ ئایین دژ ناکەوێتەوە، ئایا نوێکردنەوە تەواو دەرچوون نییە لە ساتەوەختی دامەزراندنو سنوورە داڕێژراوەکان؟.

ناسنامە بەردەوام بەهۆی ڕەنگەکانەوە تەعبیر لەخۆ دەکات، بەهۆی فرە ڕەنگییەوە روناکی خۆی دەبەخشێ لە ڕێگەی فرە ڕەنگیو هاوگونجانی ڕەنگەکان هارمۆنییەت دروستدەکات، ئەمڕۆ ناسنامە بەقەد ئەوەی دەرئەنجامی پەیوەندییەکی کراوەو پڕبەخششو پڕکردەیە لەگەڵ ئەویدیکە، بەقەد ئەوەی تەعبیر لە مانا بەرفراوانەکەی ژیانو ڕێکخستنی ژیان دەکات، ئەوەندە بە تاك مانایی و تاك ڕەنگیو دەلالەتەوە پەیوەست نییە، ئەوەی کە تاکی خۆرئاوایی لە خۆرهەڵاتی جیادەکاتەوە قبوڵکردنی جیاوازییەکانە، کەواتە بە جیهانیبوون تێکشکاندنی نەرگزییەتی ڕۆشنبیرییەو کرانەوەی ئاسۆ نوێیەکانی بەیەکگەیشتنی مرۆیە، بەدیوەکەی دیکەش قسەکردن لەسەر بە جیهانیبوون قسەکردنیشە لەسەر کۆی ئەو چەمکانەی کە سەرەوژێرکراون، یان کە گۆڕانێکی یەکلاکەرەوەو

بەرفراوانی بەسەرداهاتووە. بەو مانایەش بەجیهانیبوون ئیرادەو ئیبداعەو تەعبیر لە رۆحی سەردەمو ویژدانی زیندووی مرۆڤانەمان دەکات.

ئەوەش مانای ئەوە نییە کە بەرەوپێشچوون بێئیشکالییەتە، بەڵکو بەو مانایەیکە بەرەوپێشچوون هەموو رەنگەکانی قبوڵە. کەواتە بە جیهانیبوون ئەو بزاڤو کرانەوەو هاوگونجانە لەبنەهاتووەیە کە بەردەوام بەرەو گۆڕانمان دەبات. پاشان بەجیهانیبوون هەرتەنها ئەوە نییە کەچۆن خۆمان بگونجێنین، خۆی ئەوە گرفتە، بەڵام لەپاڵ ئەوەش گرنگ ئەوەیە چۆن دەتوانین رەگەزە زیندوو مردووەکانی کەلەپور لێکجیابکەینەوە، چۆن دەتوانین رەگەزە زیندووەکان لەگەڵ رۆحی سەردەم بگونجێنین، ئایا هیچ تازەگەرییەك دەتوانێ لە بۆشایی هەڵقوڵێ؟ کەواتە تۆ بۆئەوەی بڵێیت (هەم) پێویستت بە پانتاییەك هەیە لەسەری بوەستی، بەو مانایەش گەڕانەوە بۆ ناسنامە گەڕانەوەیە بۆ خود، بەڵام خودێکی دۆگما، خودێك کە هەموو جوڵەکانی، هەموو حەزەکانی کۆنترۆڵ کرابێ، خودێك کە سنوورێکی دیاریکراوی بۆ داڕێژرابێت، بەرامبەر کۆمەڵێك پیرۆزی کرابێتەوە دەبێت لەو هەموو فرە رەنگییە چاوەڕوانی چی لێبکەیت، بەرامبەر ئەو هەموو پێشکەوتنە خێراییانە چۆن دەوەستێ، بەو هەموو هەژارییە چۆن دەتوانێ بیرکاتەوە، لە بیرمان نەچێ هەموو سنوردانانێك بۆ جوڵەکانی مرۆڤ دواجار سنوردانانێکیشە بۆ بیرکردنەوە، دەست بۆنەبردنی هەموو حەرامو قەدەغەو پیرۆزییەکان دواجار دەستبۆنەبردنی فیکرو عەقڵە، هەرخودێك کە نەتوانێ تەجاوزی سنورەکانی حەرامو پیرۆزی بکات، نەتوانێ بجوڵێتەوە، چۆن دەتوانێ بەشداری پێشکەوتنەکانی دنیا بکات، ئازادیو بیرکردنەوەی ئازاد لەوە دایە کە بتوانێ هاوگونجانێ لەگەڵ بەرامبەر بسازێنێ، نەك بە دابڕاو پەرگیری بمێنیتەوە، کاتێ دوورە پەرێزو پەرگیرو دابڕاو دەبیت هەمیشە هەست بە بێهێزیو بێهیواییو کپبوون دەکەیت، وەك ئەوەی هەموو ئەو شتانەی لەدەرەوەی سنورەکانی تۆ دەکرێت هیچ پەیوەندی بە تۆوە نەبێ، ئالێرەو هەریەك لە ڕەگەزەکانی ناسنامە بەرەو لایەك پەلکێشمان دەکاو دنیایەك ناکۆکی لە ناوەوەماندا دروستدەکاتو کەسێتیمان پارچەپارچە دەکات، بەردەوام واهەستدەکەیت ناسنامە هەڕەشەی توندی لەسەرە، بەردەوام واهەستدەکەیت کە لە وڵاتێك دەژی ئەویدی داگیری کردووە، بەڵام پرسیار ئەوەیە چۆن ئێمە بتوانێ وێڕای کەلتوری خۆمان، بێ ئەوەی بۆ رەگەزە مردووەکانی ناو کەلتوری خۆمان بگەڕێینەوە، ئینتمانی کەلتوری ئەویدیش بکەین. تۆ هەرگیز ناتوانی تەواوی کەلەپوری خۆت بەمردوو دابنێیت، چونکە بەردەوام لەگەڵ کۆمەڵێك رەگەزی زیندووی کەلەپوردا دەژی، ئەوە رەگەزە زیندووەکانن بەشێك لە تاریکی داهاتووت بۆ روناك دەکاتەوە، ئەوە رەگەزە زیندووەکانن لەگەڵت رێدەکەن، کەواتە نابێ هەرگیز سڵ لەوە بکەیتەوە کە بەشێك لە پێشکەوتن دەستێکی تۆشی تیایە، هەرگیز نابێ بە پێشکەوتن نامۆ بین، وەك ئەوەی تەنها ئەویدی بەرهەمی هێنابێ، گرنگ ئەوەیە تۆ سنورەکانت بشکێنیو تەجاوزی قەدەغەکراوەکان بکەیت، گرنگ ئەوەیە تۆ بە ئازادی بیرکەیتەوە، نەك لە دووتوێی سنورێکی دیاریکراو چونکە ئەگەر

بە ئازادی دەست بۆ شتەکان نەبەیت، چۆن دەتوانی تێبگەیت، کاتێ نەتوانی لە هەموو شتەکان بگەیت چۆن دەتوانی راڤەیان بکەیت، راستە ئەم رستەیە جۆرێکە لە بەکارهێنانی عەقڵانییەت، بەڵام هەرگیز بە مانای ئەوە نییە کە دەلالەت لە تەواوی عەقڵمان بکات وەك ((شتراوس)) لە ((الاسطورة المعنی))دا[5] ئاماژەی بۆ دەکات، چونکە هەریەکێك لە خۆرهەڵات و خۆرئاوا، هەریەکێك لە ئێمە بەهەموو جیاوازییەکانییەوە بە پێی پێداویستییەکانمان برێکی دیاریکراو لە عەقڵ بەکاردەهێنین، یان دەبێتە شوێن بایەخمان، ((شتراوس) هەر لە خودی ئەو تێزەوە پێیوایە هیچ جیاوازییەك لە نێوان بیرکردنەوەی بەرایی و عەقڵی هاوچەرخدا نییە، کەواتە گرنگ ئەوەیە ئاستی پێداویستییەکان لە رێگەی ئیبداعەوە بەرزبکەینەوە، کاتێ ناسنامە دەتوانێ بوونی خۆی نیشان بدات کە هەڵگرانی دان بە رەسانەیەتی دابنێن، چونکە تەنها لە ژێر هەلومەرجی پەیوەندیدا دەتوانێ شتێك بەرهەمبهێنێ، نەك وەك بوونەوەرێکی بەرهەمخۆر، بۆئەوەی لە بەجیهانیبوون بەشداربیت دەبێت کۆمەڵێك پەیوەندی جۆراوجۆر لەگەڵ ئەویدی بسازێنی، دەبێ لەگەڵ رۆحی سەردەمدا بژیت، ئەوەی سڵ لە تواناکانی خۆی دەکاتەوە، دابڕاو پەرگیرە، سنورێکی دیاریکراوی بۆ بیرکردنەوە هەیە، ئاراستەکانی بیرکردنەوەی دیاریکراوو کۆنترۆڵکراوە، ناتوانێ بەتەواوی بیربکاتەوەو بە ئازادی بژی.

بیرکردنەوەی ستوونی و بیرکردنەوەی ئاسۆیی

ژیان جیاوازییەکان دروست دەکات، ناسنامەش لە یەکێکەوە بۆ یەکێکیتر دەگۆڕێ، تۆ ناتوانی وێڕای رەگەزە زیندووەکان بەردەوام بیر لە رەگەزە مردووەکانیش بکەیتەوە، بەڵکو بۆئەوەی زیندوویێتی خۆت بەرجەستە بکەیت، دەبێ بەردەوام چاو بە رەگەزە زیندووەکاندا بخشێنیتەوەو راڤەیان بکەیت و رەخنەیان لێبگریت، رەگەزە زیندووەکان هەر تەنها لە لێکدانەوەو راڤەکردن و رەخنەوە دەتوانن بدرەوشێنەوە، کەلەپوریش کاتێ دەتوانێ هەڵگری چرای مەعریفە بێ کەرەگەزە زیندووەکانی دەرئەنجامی جۆراوجۆر بەرهەم بهێنێتەوە، هیچ کەلەپورێ لە دنیادا نییە تەواو مردوو، هەروەك چۆن تەواو زیندووش نییە، بەڵکو لە راڤەکردن و لێکدانەوەو رەخنەو بۆچوونی ئێمەوە دەجوڵێ، ئەوە رەگەزە زیندووەکانی کەلەپور نییە ناسنامە دەوڵەمەند دەکات، ئەوە رەگەزە زیندووەکانی کەلەپور نییە بەرەو گۆڕانمان دەکاتەوە، ئەوە بزاف و داهێنانی ئێمەیە بەشە زیندووەکەی کەلەپور دووبارە دەکاتەوەو بەشێوەیەکی دیکە بەرهەمی دەهێنێتەوە، ئەوە خوێندنەوەو بیرکردنەوەی ئێمەیە دەتوانێ رووە پەنهانەکانی کەلەپور ئاشکرا بکات، نەگوتراوەکانی بخاتە بەر خوێندنەوەی جۆراوجۆر.

ئەگەر بیرکردنەوەی ستوونی پەیوەندی بەو رەگەزانەوە هەبێ ، ئەگەر کەلەپور دەلالەت لەو پانتاییە بکات کە لەوێوە توانای ئێمە بۆ بەشدارییبوون لە جیهانگیری دیاری بکات، ئەوە بیرکردنەوەی ئاسۆیی لە سەردەم و هاوچەرخەکانمانەوە پێماندەگات، راستە بیرکردنەوەی ئاسۆیی کاریگەرترو

گرنگترە، بەڵام لە بیرمان نەچێ دواجار هەر زیندوویێتیو داهێنانی ئێمەیە ئەو دیاری دەکات، کەلەپوری مردوو دەلالەت لە گەلێکی مردوو دەکات، راستە ئێمە لە هاوچەرخەکانمانەوە نزیکترین وەك لە باب و باپیرانمان، بەڵام بێناسنامەی تایبەت بە خۆت بێداهێنانو کردەی مەزن ناتوانی بەشداری لە بەجیهانیبوون بکەیت. ژیان لە بونیادەوە سەچاوە دەگرێ، خوێندنەوەی ئەو بونیادەو بەدواداچوونی نەگوتراوەکانیو رەخنەگرتنو لێکدانەوە بزاڤی بیرکردنەوە بەجەستە دەکات، هەڵوەشاندنەوەی ئەو بونیادەو تەجاوزکردنو داهێنان، گۆڕان دەگەیەنێت، تۆ لە میانی گۆڕانەوە دەتوانی بەشداری لە بەجیهانیبوون بکەین، وەك چۆن لە میانی خوێندنەوەی جۆراوجۆرەوە بزاڤێ بە بیرکردنەوە دەدەیت.

کەواتە چەند بتوانین پرۆسەی گۆڕان بەرەو پێش ببەین هێڵەکانی لێکدابڕانی ناوەکیو رەگەزە مردوو زیندووەکان زێتر بەدەردەکەون، ئەوەی لە ئاستێکدا بەدی دێ لە ئەویدیکە ون دەبێ، ئەوەش تەواو لەگەڵ ناسنامەی سەردەم ، لەگەڵ فرە رەگەزی یەکدەگرێتەوە، بەو مانایەش ناسنامە هەروەك چۆن بەبێ فرەجۆری ناوەکی ناتوانێ لەگەڵ ئەویدی هاوگونجانێ دروستبکات، بەهەمان شێوەش بەبێ گۆڕان ناتوانێ بەشداری لە بەجیهانیبوون بکات. ئەمرۆ هیچ رەگەزێك لە رەگەزەکانی ناسنامە ناتوانێ وەڵامی پێداویستییەکانی سەردەم بداتەوە، هیچ پەرچەکردارێ چ ئایینی بێ، یان نەتەوەیی.... ناتوانێ هاوگونجانێ بسازێنێ، ئەمرۆ زەمەنی ئایین لەوەدا نەماوە بۆ ساتە مێژووییەکان بگەڕێتەوە کە تەجاوز بکرێ، هەروەك زەمەنی ناسیونالیستی بەسەرچووە، زەمەنی پرولیتاریا دابەزیووە، کەواتە ئەو پرسیارەی ناتوانین لێی رابکەین: ئایا دوای تەجاوزکرنی ئەوانە چی دێ؟ تەجاوزکردنی ئینتیمای ئایینی هیچ کاتێ تەجاوزکردنی ئایینی ناگەیەنێت، هەروەك تەجاوزکردنی ئینتیمای نەتەوەیی تەجاوزکردنی نەتەوە ناگەیەنێت..... بەهیچ جۆرێ ئایین بۆ فەرامۆشکراوە مێژووییەکان ناگەڕێتەوە، چونکە هەرچەندە زانست بەرەو پێشەوە بڕوات پرسیاری نوێ لە دایك دەبێ ((ئەمین مەعلوف)) دەڵێ: ئەگەرچی دوای هەزار ساڵی دی ئەو ئایینەی کە ئەمرۆ دەیناسین نەمێنێ، بەڵام هەرگیز بە خەیاڵما دانایەت دنیا بێ شێوەیەك لە شێوەکانی ئایین بێ، من بڕوام بەوە هەیە کە داهاتووی ئێمە نەنوسراوەتەوە، داهاتووی ئێمە ئەوەیە کە لێیەوە دروست دەبێ، دنیا وەك شەمەندەفەر لەسەر سکەی خۆی بەرەو پێشەوە دەڕوا کەس ناتوانێ لەو رێچکەیەی لابدات، جاچ هەموو شتێ رەفز بکاتەوە، یا بێ جیاوازی هەموو شتێ هەڵبلوشێ، کەواتە رەنگە بە جیهانیبوون بەرەو باشترمان بەرێ، ئەگەر هۆکاری نوێ لە نێوان مرۆڤەکان پەرەی پێبدرێ، ئەگەر هەمەڕەنگیو جیاوازییەکان تەئکیدیان لەسەر بکرێتەوە.

راستە بە جیهانیبوون کۆمەڵێك ئیشکالیەتی لەخۆ هەڵگرتووە، بەڵام ئەوەی لە بەجیهانیبوون دەترسێ، لە گۆڕانکاریش دەترسێ، دەشێ ئەو رستەیەی ((مەعلوف)) بە جۆرێکی دیکە تەرجوومە بکەینو بڵێین ئەوەی لە رەگەزە جیاوازەکانی ناسنامە دەترسێ، ئەوەی لە فرەرەگەزی دەترسێ

بێگومان لە داهێنانیش دەترسێ. کەواتە ئیشکالییەتی بە جیهانیبوون هەرئەوە نییە کە ((هولیود)) دنیای داگیرکردوە، بێکاری لە زیادبووندایە، بەشێك لە تەعبیرە مۆسیقییەکان کاڵبوونەتەوە، ئاوێتەبوونی نێوان فیکرەکان وەك بۆچوونێکی گشتی ساکار تێدەپەڕێ، بەڵکو بەجیهانیبوون لەو کاتە تەواو سلبی دەکەوێتەوە کە یارمەتی هەژموونی هێزو کۆنترۆڵکردنی رەنگەکان بدات، ئەو کاتە تەواو سلبی دەکەوێتەوە کە چوارچێوەیەکی دیاریکراوی خۆی هەبێ... کاتێ ئەمەریکا بەناو بەجیهانیبوون دنیا داگیردەکات کەلتورە جیاوازەکان، زمانەکان، زاراوە، ناوچەییەکان چییان لێدێ....

لەم حاڵەتەی کە هەموو پەچەکردارێك کۆنە پەرستانەو توندڕەوانە دەخەمڵێنرێت، کاتێ دەبێت تەواو دەستبەرداری خۆت بیت تاکو بتوانی لەگەڵ تازەگەریدا رێ بکەیت، ئیتر مرۆڤ تەواوی مافەکانی خۆی لەدەست دەدات، ئیتر شتێك نییە بەناوی ئازادی بەناوی دیموکراسییەت، ئیتر ئیمکانییەتی ژیان دەکەوێتە بەر هەڕەشەوە ئازادیو دیموکراتییەتەوە. کەواتە بۆئەوەی بیرکردنەوەی ئاسۆیی لەکەدار نەبێ پێویستە زێتر تەئکید لە مافی مرۆڤو ئازادی دیموکراسیەت بکەین، بۆئەوەی بیرکردنەوەی ئاسۆیی بە جیهانیبوون حەقی بیرکردنەوەی ستونی نەخوات، پێویستە بەدەوام ویژدانی زیندووی مرۆڤانەمان هۆشیار بکەینەوە، نەك بەناوی رۆحی سەردەم فەرامۆشیان بکەین، تۆ ئەگەر بڕوات بە مافەکانی مرۆڤ بێو فرەڕەنگی قبوڵ بکەیت لە دنیادا شتێ نییە بۆ جولەکەیەك رەوابێ کەچی بۆ موسوڵمانەکە رەوانەبێ، بۆ خۆرئاواییەك سروشتی بێ، کەچی بۆ خۆرهەڵاتییەك ناسروشتی.

پرنسیپی ئاڵوگۆڕیو ناسنامە

ئێمە هەرلە سوکراتەوە فێربووین کە پێویستە خۆمان بناسین تا لە رێگەی ناسینی خۆمانەوە ئەویدیکەش بناسین، کاتێ نەتوانین رەگەزە جۆربەجۆرەکانی ناسنامەی خۆمان قەبوڵ بکەین، کاتێ نەتوانین لە رێگی تایبەتمەندیو داهێنانی خۆمانەوە بەشداری لە ژیان بکەین، کاتێ نەتوانین لە رێگەی خوێندنەوەو بونیادنانەوە ئاوێتەی ئەویدی ببینو دواجار بەشێك لە کەلەپوری هاوبەشی مرۆڤایەتی پێکنەهێنین، کاتێ رایەڵێك نییە پێکەوەمان ببەستێتەوە، نامۆیی کرمۆڵمان دەکات هەستدەکەین ناسنامەمان کەوتۆتە بەر هەڕەشەی ئەویدیکەوە، جابۆئەوەی نەکەوێتە پەراوێزەوە پێویستە پرنسیپی ئاڵوگۆڕی پەیڕەو بکەیت، پێویستە بڕوات بە فرەرەنگی ناسنامە هەبێ، لەبەرئەوەی دنیا رێگای داوە پارێزگاری لە کەلتوری هەڕەشە لێکراو بکەین، ئیتر بۆ دەبێ سود لەو دەرفەتە وەرنەگرین، دنیا بۆکێیە؟ بۆ ئەتنییە ، یان ناسیۆنالیزم، بۆ..... هەرگیز شەمەندەفەری ژیان بەرەو دواوە ناگەڕێتەوە، کەواتە دنیا بۆ ئەوانەیە کە هەوڵدەدەن بگەنە رێسای ئەو یارییە نوێیە، بابێ سڵکردنەوە لە میانی پرنسیپی ئاڵوگۆڕی بەشداری بکەین، چونکە بە جیهانیبوون شێوازێکی

نوێیە بۆ ژیان سیستەمێکی نوێیە لە هەموو لایەکەوە کراوەتەوە، هەزاران جەنگو ململانێو زۆرانبازی تیا ئەنجام دەدرێ، لەهەمان کاتیشدا رێگا لەکەس ناگیرێ، هەموو کەس بۆی هەیە بچێتە ناوییەوە ((بۆ نموونە ئینتەرنێت)) گرنگ ئەوەیە بەر لەوەی بکەویتە پەراوێز، بەرلەوەی لەناو بچیت، شمشێرەکەت بە فیکرو مەعریفە تیژتر بێت. ئەوەی پێویستە لەسەر ئەو زمانانەی کە هەڕەشەی لە ناوچوونیان لێدەکرێت، ئەوەی پێویستە لەسەر ئەو کەلتورانەی کە خەریکە بە پەراوێز دەکرێن دەست بە جەنگی جۆراوجۆرکردنی زمانو کەلتورەکان بکەن، خۆیان بە فیکرو سۆزو بابەت دەوڵەمەند بکەن پەیڕەو پرنسیپی ئاڵوگۆڕی بکەن.

تۆ رەنگە لە رێی ئایینەوە نەتوانی زۆرانبازییەکان تاسەر بەریت، دەشێ توانای ئایینی ئابڵۆقە بدرێت، بەڵام زمان نا، تۆ ناتوانی لەیەك کاتدا مەسیحی بیو موسوڵمان بیت، بەڵام دەشێ بە عەرەبیو فارسیو تورکی قسە بکەیت، زمان خاوەنی ئەو تایبەتمەندییە سەرسامکەرەیە کە هەم رەگەزی ناسنامەیەو هەم ئامرازی پەیوەندی، هیچ ناسنامەیەك بێزمان نییە، دەشێ بەهۆی زمانەوە بەشداری لە رەگەزێکی ناسنامەی ئەویدیکە بکەیت، هەمەجۆری لە زماندا تەوەرەی هەموو هەمەجۆرییەکانی دیکەیە. پێویستە هەموو تواناکانی خۆمان بۆ هەمەجۆرکردنی زمان خەرجبکەین، زمان دنیایەك پێداویستیمان بۆ پڕدەکاتەوە تەنها پێویستی ناسنامە نەبێت.

کەواتە دەرگاکان لەسەر پشتن با هیچ کەسێ خۆی بەدوور نەگرێ، ئەو ژیارەی کە دەسازێ هاوبەشە هەموو کەسێ دەتوانێ بەشێك لە کردەی زمانو ناسنامەی خۆی تیابدۆزێتەوە، بەشێك لە رەمزە کەلتورییەکانی خۆی تیا ببینێ، دەتوانێ بە پێی تواناکانی خۆی تەماهی بکات ئەگەرچی وەك پێویست نەبێ، پێویستە لەو رەوتە دانەبڕێن.

دەرئەنجام

1- لە سەرەتا گوتمان ((ناسنامە کوشندەکان، یان بکوژەکان)) شێوازێکی دیکەیە بۆ تەعبیرکردن لە خۆ، بەو مانایەش دەتوانین بڵێین هەوڵێکە بۆ نوسینەوەی جۆرێکی دیکە لە یادەوەری، ئەو بۆچوونەش بە هیچ شێوەیەك لە ئاستی فیکریو رۆشنبیریی ئەو کتێبە کەمناکاتەوە، بەڵکو ئاماژەکردنی خەونە لەبننەهاتووەکانی ((ئەمین مەعلوف))ە، ئاماژەکردنی فرەڕۆشنبیریی ئەو نووسەرەیە، دواجار ئاماژەکردنی فرەشێوازییە لە نووسیندا.

2- دەشێ گەڕانەوە بۆ ئەساڵەتو بەرزکردنەوەی رەگەزە زیندووەکانی کەلەپور لە رێگەی رەخنەو خوێندنەوەی فرە رەهەندەوە، راستەوخۆ بە تێزەکەی ((جابری))یەوەو لە وێشەوە بۆ بیرکردنەوەی مۆدێرنانە رامانبکێشێ، بەڵام لە بەکارهێنانی ئەو زاراوانەی کە مۆدێرنەیان بڕیووە دەبێ وریاتر بین. ((ئەمین مەعلوف)) لە درێژەی نووسینی ئەو کتێبە بۆ ئەوەی فریای ئەو ورياييە بکەوێت هەوڵدەدا رەگەکان هەڵکەنێ تا پێویستییەکانی ناسنامە لە رووە

تەقلیدییەکەی دابماڵێ، هەر لەم ڕێگەیەشەوە دەکەوێتە دەرەوەی پابەندبوون، وێنەی کۆچ وەك دەریچەیەك بۆ فرەرەنگیو جیاوازییەکان دەکێشێ. وەك وەسیلەیەك بۆ هاوژیانیو هاوگونجانو ئاڵوگۆڕی بە شێوەی زمانی چەمك بەرزی دەکاتەوە پێمان دەڵێ: ئینتیمای دوانەییو سییانی فریای کردنەوەی ناسنامە دەکەوێ، کردنەوەی ناسنامەو قبوڵکردنی جیاوازییەکانیش فریای بەجیهانیبوونمان دەخات.

3- هەوڵدەدات لێکچوونی لە نێوان ناسنامە کوشندەکانو فرەرەنگیو بەجیهانیبوون بدۆزێتەوە، لە گەڕانەوەی بۆ ئەو خەونە دەیەوێت بەشداری لە بەجیهانیبوون بکات، بەڵام ئاخۆ ڕەوتی خێرای تازەگەرییو پێشکەوتن دەرفەتی ئاوڕدانەوەمان دەدات؟ دواجار لە نێوان سەپاندنی سیستەمی ئابووریو سیاسیو کۆمەڵایەتی ئەمەریکا بەسەر دنیاو بەجیهانیبوون دووچاری نیگەرانیو دڵەڕاوکێ نابین، ئایا دڵەڕاوکێ لەم حاڵەتەدا لە هێزدا نییە، دەشێ بە شێوەیەك لە شێوەکان بە ئایینی بچوێنین؟ دواجار لێبوردنی سەدەکانی ناوەڕاستو جاڕدانی مافی مرۆڤ لێکجیایە.

4- دوای هەندێ گومان لەکۆی بۆچوونەکانیدا بەرگری لە بەجیهانیبوون دەکاو گەشبینی خۆی دەردەبڕێت، بەڵام دوومەرجی بنەڕەتی کە جێگای قسەکردنن دەخاتە روو ئەوانیش ئیرادەی تاكو ئیرادەی سیاسیە لەسەر ئاستی دەوڵەت، پاشان کۆی پەیوەندییە ناسروشتییە ناوەکیو دەرەکییەکان دەخاتە روو، نەك بە مانای هێرشکردنەسەر، بەڵکو بەو مانایەی کە بیسەلمێنی کە بێکەڵکن.

سەرچاوەو پەراوێزەکان:

1- مسالة الهوية /الدكتور محمد عابد الجابري/ مركز الدراسات الوحدة العربية 1995.

2- گۆڤاری ((الفكر العربي المعاصر)) ژ 7/6 ساڵی 1980 د.جۆرج زیناتی.

3- الهويات القاتلة- قراءات في الانتماء والعولمة/ امين معلوف. ترجمة/ د.نبيل محسن/ 1999-سوريا.

((ئەمین مەعلوف)) نووسەرو رۆشنبیری هاوچەرخی عەرەبی، لە نووسینی رۆماندا ئەزمونێکی تایبەت بەخۆی بونیادناوەو لە میانی ئەو ئەزموونەشدا مێژوو وەك پێکهاتەیەکی سەرەکیو وەك بنەمایەك بۆ تێڕامان لە ئێستا دەخاتە روو، هەر لەوێشەوە سەفەر بە ناو شوێنو کاتدا دەکاتو دەیەوێت لەو سەفەرانەوە ژیارییەکان بدۆزێتەوە، لەوێشەوە بەرەو ناخی مرۆڤ شۆڕبێتەوە.

کتێبی ((ناسنامە کوشندەکان -بکوژەکان-)) شێوازێکە دوور لە شێوازی رۆمان نووسین، بەڵام وەك چۆن لە رۆماندا بەرەو ناخی شتەکان شۆڕدەبێتەوە لەم کتێبەشدا قسە لە ئاڵۆزیو ململانێ ئەتنیکەییەکان دەکاتو رەگەزە رەگەزە زاڵ ورەگەزە چەپێنراوەکانی ناسنامە دەخاتە بەر باسو لێکۆڵینەوە،

بەزمانی چەمك و گۆڕانكارییە چەمكیەكانەوە قسە لە لێبوردن و ئازادی و ماف دەكات، هەربەو مانایەش هەوڵی لێكنزیكبوونەوەی رۆشنبیری ئەمڕۆ و دوێنێ دەدات، باس لە پێكهاتەیەكی رۆشنبیری فرەرەهەند و جۆراوجۆر دەكات.

((ئەمین مەعلوف)) دەڵێ: نووسین نیشتمانی منە، بەڵام ئەگەر زمان بە نیشتمان دابنێین دەڵێم من بە سێ نیشتمانەوە پەیوەستم، یەكەمیان زمانی دایكمە زمانی عەرەبی، دووەمیان زمانی تەعبیركردنمە زمانی فەرەنسی، پاشان بە پلەی سێیەم پەیوەست بوونێكی هاوڕێیانە و تایبەتیم بەهۆی خێزان و مێژووەوە بە زمانی ئینگلیزییەوە هەیە، وەك لە كتێبی ((ناسنامە كوشندەكان))یش دەردەكەوێت بەردەوام پارێزگاری لەو فرەییەی زمان دەكات و بەسەرچاوەیەكی دەوڵەمەندی رۆشنبیری دەیداتە قەڵەم.

ئەمین مەعلوف خاوەنی رۆمانی ((لیون ئەفریفی))یەكە بۆ حەڤدە زمانی زیندووی دنیا تەرجەمەكراوە، كاتێ كە ساڵی 1986 لە پاریس دەرچوو (300) هەزار دانەی لە فەرەنسا لێفرۆشرا، جگە لەو چاپكراوانەی كە بە شێوەی كتێبی گیرفان بڵاوكرانەوە، ئەو رۆمانە لە (40) وڵاتدا دابەشكراوە، ئەو پیاوە خاوەنی رۆشنبیرییەكی فرەیە، بۆیە بە یەكێك لە رۆشنبیرە یونیڤێرسالییەكان ناوی دەركردووە، ئێمە لێرەدا هەوڵماندواە كۆمەڵێك لایەن لە كتێبی ((ناسنامە كوشندەكان)) بخەینە روو، پاشان هەندێ پرسیار بۆ بەدواداچوون و راڤەكردن بەرزبكەینەوە ((بۆ ئەو زانیارییانە بڕوانە گۆڤاری ((الوسط)) ژ 446- 2000/8/14))

4- قضايا في الفكر المعاصر- دكتور محمد عابد الجابري/ ط 1997 ص25-28

5- الاسطورة والمعنى -كلودليفي ستراوس / ترجمةو تقديم: د.شاكر عبد الحميد/ مراجعة: د.عزيز حمزة-بغداد 1986.